

**ՄԱՐԴՈՒ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱՑՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ
ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

Չինաստանի ժողովրդական Հանրապետության ժամանակակից սահմանադրական կարգավորումների շրջանակում մարդու և քաղաքացու քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքների վերաբերյալ կատարված հետազոտությունները պայմանավորված են իրենց արդիականությամբ և «չինական» առանձնահատկությամբ:

Այսպես՝ դրանց վերլուծության ու համադրման արդյունքում անհրաժեշտ է ընդգծել, որ՝ ա) այդ իրավունքների իրացման հիմքում ընկած է համընդհանուր արդարության սկզբունքը, բ) եթե գործող սահմանադրությունը բովանդակում է «ժողովրդավարության» տարրեր, ապա դա պայմանավորված է, մասնավորապես, պետության քաղաքական էության՝ որպես ժողովրդի ժողովրդավարական դիկտատուրայի բնութագրմամբ, ինչպես նաև պետական իշխանության համակարգի հիմքում «դեմոկրատական ցենտրալիզմի» սկզբունքի առկայությամբ, գ) Սահմանադրությունն ունի չինական «սահմանադրականության» յուրահատուկ ընկալման նշանակություն, ընդ որում, մի կողմից՝ այն ձեռք է բերում արժեքանական իմաստ, որով նախանշվում են սոցիալիստական ժողովրդավարական ու իրավական վարքագծի կանոններ՝ ինչպես անհատի քաղաքացիական վարքագծում, այնպես էլ հասարակական կյանքում և պետական իշխանության մարմինների լիազորությունների իրականացման գործընթացում, իսկ մյուս կողմից, այն յուրահատուկ մեթոդաբանական դեր է խաղում պետականության

զարգացման գործում:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ՝ ՉԺՀ Սահմանադրություն, մարդու քաղաքական իրավունքներ, մարդու քաղաքացիական իրավունքներ, չինական «սահմանադրականություն»:

Վերջին տասնամյակում ՉԺՀ իրավական համակարգի հիմնախնդիրներին առնչվող հետազոտությունները առանձնակի կարևորություն ու հետաքրքրություն են ստանում գործնականում աշխարհի բոլոր երկրներում՝ պայմանավորված արդի դարաշրջանում Չինաստանի տնտեսական ու քաղաքական աճող դերակատարությամբ, «չինական հրաշքի» իրականության գոյությամբ, ինչու չէ՞ նաև հենց Հայաստանի Հանրապետության հետ քաղաքական, տնտեսական ու մշակութային արդյունավետ հարաբերությունների առկայությամբ:

Հին փիլիսոփա Կոնֆուցիոսն, որն ապրել է Չինաստանում մ.թ.ա. 551-479 թթ., սովորեցնում էր գտնել «բազմազանի և չհամընկնողի ներդաշնակությունը՝ անգամ մեկը մյուսին բացառող հարաբերություններում»: Այս ուսմունքը կրող ժողովուրդը սովորեց կերտել «հետնայելով առաջ գնալ» գաղափարախոսությունը՝ ստեղծելով համամարդկային քաղաքակրթական ժառանգության մաս կազմող սահմանադրական մշակույթ և քաղաքացու իրավունքների արժեքանություն՝ «չինական» առանձնահատկությամբ:

Չինաստանի քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների ապահովման ու իրացման երաշխիքների հիմնահարցերը անմասն չեն մնում այդ

իրողություններից: Բնականաբար, այդ խնդրում կարևոր նշանակություն է ստացել 20ԺՀ-ի 1982 թվականի Սահմանադրությունը (1988, 1993, 1999 և 2004 թվականներին կատարված փոփոխություններով), այդ թվում՝ «Քաղաքացիների հիմնական իրավունքները և ազատությունները» վերտառությամբ 2-րդ գլխում ամրագրված սահմանադրական նորմերը [1, էջ 885]:

Անհրաժեշտ է նկատել, որ չինական իրավական եզրութաբանության մեջ «քաղաքացի» հասկացությունն ունի իմաստաբանական տարբեր նրբերանգներ: Այսպես, եթե 20ԺՀ Սահմանադրության 33-56-րդ հոդվածներում քաղաքացու իրավունքներին ու պարտականություններին վերաբերող դրույթներում օգտագործվում է «ջոնգմին» (gongmin) եզրույթը, որն իմաստային առումով նշանակում է քաղաքացի կամ ժողովրդի մաս հանդիսացող մարդ, ապա մյուս կողմից՝ գոյություն ունի նաև «քաղաքացի» եզրույթի մեկ այլ նշանակություն, այն է՝ «ջուոյի» (guoji), որն նշանակում է պետության իրավագործության տակ գտնվող կամ քաղաքացիություն ունեցող անձ¹:

Եթե համադրենք 20ԺՀ Սահմանադրության մեջ ամրագրված «քաղաքացի» եզրույթը Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեջ օգտագործվող «մարդ և քաղաքացի» բառակապակցության հետ, ապա ակնհայտ է դառնում դրանց իմաստաբանական հավասարությունը, ինչն ենթադրում է, որ չինական սահմանադրական դրույթներում «քաղաքացի» եզրույթն ընկալվում է՝ ինչպես «քաղաքացի» նշանակությամբ, այնպես էլ «մարդ և քաղաքացի»

հավաքական հասկացության իմաստով:

Հատկապես 1982 թվականի սահմանադրական գործընթացներով պայմանավորված՝ առանձնակի կարևորություն է տրվել քաղաքացու քաղաքական ու քաղաքացիական իրավունքների ապահովման ու իրացման սահմանադրական երաշխիքների հիմնահարցերին, ինչն իր հերթին դրական ազդեցություն ունեցավ Սահմանադրության կառուցվածքի, այդ թվում՝ քաղաքացիների հիմնական իրավունքների և ազատությունների շարադրման վրա:

Նախ, անհրաժեշտ է նկատել, որ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի դրույթները գործնականում համակարգային հենք են հանդիսացել 2002 թվականի սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում 20ԺՀ-ի Սահմանադրության 33-րդ հոդվածի ամրագրման համար, համաձայն որի^a «Պետությունը հարգում և երաշխավորում է մարդու իրավունքները»: Հենց «մարդու իրավունքներ» եզրույթի սահմանադրական ամրագրմամբ նոր էջ բացվեց Չինաստանում մարդու իրավունքների զարգացման պատմության մեջ:

Հիշարժան է այն հանգամանքը, որ «պետությունը հարգում և երաշխավորում է մարդու իրավունքները» դրույթի ձևակերպման արդյունքում «մարդու իրավունքներ» եզրույթը դադարեց որպես քաղաքական հասկացություն լինելուց և վերածվեց իրավաբանական կատեգորիայի: Ընդ որում, դա առաջադիմական քայլ էր ժամանակակից Չինաստանի սահմանադրական իրավունքի համակարգում, ինչը հավուր պատշաճի արժևորում է մարդու իրավունքները և կատարելագործում նրա քաղաքական ու քաղաքացիական իրավունքների երաշխավորման սկզբունքային դրույթները:

Սակայն, հարկ է նշել, որ սոցիալական կարգի առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ տնտեսական

1 Այս հասկացությունների նշանակության ու դրանց համադրման մասին է վկայում չինական մասնագետների բանավեճը: Ситу Китайский информационный Интернет-центр по материалам Агентства Синьхуа. <http://www.chma.org.cn>, տես նաև^a Дун Юньху. Важный шаг в развитии прав человека в Китае. // Материалы Агентства Синьхуа 09.01.2006. <http://www.russian.xinhuanet.com>.

զարգացման տարբեր մակարդակների, պատմական պայմանների ու մշակութային ավանդույթների առկայությունն ինքնին հանգեցրել է մարդու իրավունքների համընդհանրության վերաբերյալ սեփական մոտեցումների ու պատկերացումների ձևավորմանը: Այսպես՝ մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները դիտարկվում են այն իմաստով, որ դրանք «տրամադրվում են պետության կողմից սոցիալիզմի շինարարության նպատակով» [2, էջ 205]: Իսկ քաղաքացու սահմանադրական շատ պարտականություններ ունեն գաղափարախոսական ուղղվածություն և դրանք ընկալվում են ոչ այնքան իրավական, որքան որպես բարոյական պահանջներ (օրինակ՝ «սրբազան պարտք», կամ «որպես երկրի տեր» բառակապությունների առկայությունը և այլն):

Չնայած այն հանգամանքին, որ Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետությունը 1998 թվականի հոկտեմբերի 5-ին ստորագրել է, սակայն, մինչ այսօր չի վավերացրել, հետևաբար, չի հանդիսանում ՄԱԿ-ի 1966 թվականի «Մարդու քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի մասնակից պետություն, այնուամենայնիվ, հարկ է կարևորել, որ սահմանադրորեն ամրագրվել են մարդու անձնական և քաղաքական շատ իրավունքներ (չնայած ոչ բոլորը), որոնք համարվում են հիմնական կամ առաջնային:

Չինաստանում քաղաքացիների քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների իրականացումը սերտորեն կապվում է սոցիալիստական ժողովրդավարության իրականացման և կատարելագործման հետ¹: Այսպես՝ 2017 Սահմանադրության 34-րդ հոդվածի հա-

մաձայն՝ քաղաքացու ակտիվ և պասիվ քաղաքական ընտրական իրավունքների կիրառման համար սահմանվում է 18-ամյա տարիքային ցենզ: Ընդ որում, այդ իրավունքների իրացումը տեղի է ունենում՝ անկախ ազգային և ռասայական պատկանելությունից, սեռից, զբաղմունքի տեսակից, սոցիալական ծագումից, դավանանքից, կրթությունից, գույքային դրությունից և նստակեցությունից²: Այդ մասով բացառություն են կազմում օրենքով քաղաքական իրավունքներից զրկված անձինք³:

Չինաստանի ընտրական համակարգում հարկ է կարևորել մի առանձնահատկություն, համաձայն որի՝ ընտրողները կամ ընտրական մարմիններն օժտված են իրենց կողմից ընտրված պատգամավորների հետկանչի իրավունքով: Ցանկացած քաղաքացի և ցանկացած կազմակերպություն իրավունք ունի պահանջ առաջադրելու դադարեցնելու այն պատգամավորի լիազորությունները, ով խախտել է օրենքները կամ թույլ է տվել կարգապահական կանոնների խախտում կամ կատարել է պատգամավորական լիազորություններից չբխող լուրջ արարքներ:

2 Քաղաքացիների՝ ընտրելու և ընտրվելու սահմանադրական իրավունքների իրականացման կարգերն իրենց ամրագրումն են ստացել մի շարք իրավական ակտերում, որոնցից կարևորագույններն են՝ «Ժողովրդական ներկայացուցիչների համաչինական ժողովի և ժողովրդական ներկայացուցիչների տեղական ժողովների ընտրությունների մասին», «Ժողովրդական ներկայացուցիչների համաչինական ժողովի կազմավորման մասին», «Ժողովրդական ներկայացուցիչների տեղական ժողովրդական կառավարությունների կազմակերպման մասին», «Քաղաքային բնակիչների կոմիտեների կազմակերպման մասին» և «Գյուղական բնակչության կոմիտեների կազմակերպման մասին» 2017 թվականի օրենքները:

3 Չինաստանում, որպես կանոն, բարձր ակտիվությամբ են անցկացվում ընտրությունները, ընդ որում, վերջին տասնամյակին կազմակերպված ընտրությունների արդյունքներով մասնակիցների ընդհանուր թիվը մշտապես գերազանցել է 90%-ը: Տե՛ս Прогресс Китая в защите прав человека. Белая книга. Пресс-канцелярия Госсовета КНР // Китайский информационный Интернет-центр, <http://www.china.org.cn>. 2009:

1 Քաղաքացիների այդ իրավունքների նկատմամբ ոտնձգությունների դեմ հիմնական երաշխիքներն իրենց ամրագրումը ստացան 2017 թվականի օրենսգրքով, «Վարչական պատիժների մասին» և «Հասարակական կարգի խախտումների համար պատժի մասին» օրենքներով:

Քաղաքացուն իր քաղաքական իրավունքներից զրկելը թույլատրվում է բացառապես դատարանի որոշմամբ, ինչն իրենից ներկայացնում է լրացուցիչ պատժատեսակ: Այսպես՝ 2ԺՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ գլխի 7-րդ պարագրաֆին համապատասխան՝ քաղաքական իրավունքներից զրկված են հանդիսանում մեկից մինչև տասը տարի ժամկետով պատիժ կրող անձինք: Իսկ նույն օրենսգրքի 54-րդ հոդվածը սահմանում է, որ քաղաքական իրավունքներից զրկելը ավելի ընդգրկուն բովանդակություն ունի և ներառում է ոչ միայն ընտրելու և ընտրվելու իրավունքից զրկելը:

Ինչ վերաբերում է քաղաքական իրավունքներից զրկված անձին, ապա արգելվում է նրան հրապարակավ ելույթներ ունենալ, մասնակցել հավաքների, ճանապարհորդել, զբաղեցնել պաշտոններ պետական մարմիններում, ինչպես նաև ղեկավար պաշտոններ՝ պետական ընկերություններում, ձեռնարկություններում, կազմակերպություններում և ժողովրդական կոլեկտիվներում և այլն:

Քաղաքացիական ու քաղաքական իրավունքների սահմանման հարցում կարևորվում է Սահմանադրության 35-րդ հոդվածով ամրագրված դրույթը, համաձայն որի՝ Չինաստանի ժողովրդական Հանրապետության քաղաքացիներն ունեն խոսքի, մամուլի, հավաքների, միությունների, փողոցային երթերի ու ցույցերի ազատություն: Միաժամանակ, հարկ է նկատել, որ Սահմանադրությամբ չի նախատեսվում քաղաքացու՝ այլ քաղաքացիների հետ քաղաքական կուսակցություններ ստեղծելու և դրանց անդամագրվելու ու դրանցից ազատորեն դուրս գալու իրավունքը:

Իսկ Սահմանադրության 36-րդ հոդվածն ամբողջությամբ նվիրված է կրոնին և կրոնական գործունեությանը: Ընդ որում, հռչակելով դավանանքի ազատություն, միաժամանակ արգելվում է հարկադրել կրոնի դավանման կամ կրոնի չդավանման կամ այդ հիմքով որևէ

խտրականություն ինչպես պետական մարմինների, այնպես էլ հասարակական կազմակերպությունների և առանձին անձանց կողմից:

Սահմանադրության նույն հոդվածով սահմանվել են կրոնական գործունեության իրականացման կամ վարման սահմանադրական երաշխիքներ, այդ թվում՝ արգելվելով այդ գործունեությունն օգտագործել հասարակական կարգը խախտելու, քաղաքացիների առողջությանը վնաս պատճառելու և կրթության պետական համակարգին վնասելու համար: Միաժամանակ, հռչակվել է, որ կրոնական կազմակերպություններն ազատ են օտարերկրյա վերահսկողությունից, ինչը կապված է, նախ և առաջ, Չինաստանի պատմական փորձի հետ¹:

Ամրագրելով քաղաքացիների անձնական ազատության անձեռնմխելիությունը, Սահմանադրության 37-րդ հոդվածը միաժամանակ նախատեսում է հետևյալը՝ ոչ մի քաղաքացի չի կարող կալանավորվել այլ կերպ, քան հասարակական անվտանգության մարմինների թույլտվությամբ, ժողովրդական դատախազության կամ ժողովրդական դատարանի որոշմամբ: Ընդ որում, օգտագործելով սահմանադրական այդ պահանջը, Սահմանադրությունը նույն հոդվածի ուժով արգելում է կատարել քաղաքացիների անօրինական խուզարկություն կամ անձին զրկել ազատությունից կամ այն սահմանափակել անօրինական կերպով կալանքի տակ պահելով կամ անօրինական գործողու-

1 Ըստ չինական աղբյուրների՝ բազմիցս բռնկված «կրոնական հակամարտությունները» հրահրվել և օգտագործվել են օտարերկրյա տերությունների կողմից՝ Չինաստանում իրենց տիրապետությունն ուժեղացնելու համար, կամ «արևմտյան» եկեղեցիները ծայրահեղ թշնամական դիրք են գրավել ժամանակակից Չինաստանի հանդեպ: Մանրամասն տես История Китая / Под редакцией А. В. Меликсетова. -М.: 2004.; Религия и свобода совести в Китае. Белая книга. Пресс-канцелярия Госсовета КНР // Китайский информационный Интернет-центр, <http://www.china.org.cn>. 2003:

թյուններով¹:

Չինաստանի իրավապահ մարմինները, այլ կազմակերպությունները, այլք պարտավոր են ոչ միայն հարգել քաղաքացու անձնական ազատության անձեռնմխելիությունը, այլև սատար կանգնել դրան: Նույնը վերաբերում է քաղաքացիների պատվի և արժանապատվության անձեռնմխելիությանը՝ «հոդվ. 38», բնակարանի անձեռնմխելիությանը՝ «հոդվ. 39», նամակագրության ազատությանն ու գաղտնիության իրավունքին՝ «հոդվ. 40», մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքին՝ «հոդվ. 125» և այլն²:

Միաժամանակ, Սահմանադրության 38-րդ հոդվածն ամրագրելով ՉԺՀ քաղաքացիների պատվի և արժանապատվության անձեռնմխելիությունը, արգելում է քաղաքացիներին որևէ կերպ ենթարկել վիրավորանքի, զրպարտության, կեղծ մեղադրանքների և հալածանքի: Նման ձևակերպմամբ փորձ է արվել վերացնելու «կոլտուրական հեղափոխության» ժամանակաշրջանում հասարակական կարգի զանգվածային խախտումների հնարավոր կրկնումը:

Հարկ է նկատել, որ Սահմանադրության մեջ ուղղակի բացակայում է

վարչական որոշումների դատական բողոքարկման իրավունքն ամրագրող նորմ, սակայն քաղաքացու անձնական ազատության, պատվի ու արժանապատվության պաշտպանության խնդրի համատեքստում Սահմանադրության 41-րդ հոդվածում առկա է այլ իրավական կարգավորում, համաձայն որի՝ ՉԺՀ քաղաքացիներն իրավունք ունեն ցանկացած պետական մարմնի կամ պետական ծառայողի հասցեին քննադատությամբ կամ առաջարկություններով դիմելու, իրավունք ունեն գանգատներով, մեղադրանքներով կամ հայտարարություններով համապատասխան պետական մարմնին դիմելու՝ ցանկացած պետական մարմնի կամ պետական ծառայողի կողմից օրենքի կամ ծառայողական պարտքի խախտման առիթով:

Իսկ պետական մարմինները, Սահմանադրության նույն հոդվածի պահանջներին համապատասխան, պարտավոր են քննության առնել քաղաքացիների գանգատները, մեղադրանքները և հայտարարությունները փաստերի ստուգման միջոցով, և, ընդ որում, պատասխանատվություն կրել դրանց չլուծման կամ ոչ պատշաճ լուծման համար: Դրա հետ մեկտեղ, սահմանադրորեն ամրագրվում է, մի կողմից, մարդկանց՝ փաստերի խեղաթյուրմամբ և նենգափոխմամբ զրպարտելու և վարկաբեկելու, և, մյուս կողմից՝ քաղաքացիների վրա ճնշում գործադրելու և նրանցից վրեժխնդիր լինելու անթույլատրելիությունը³:

1 Սահմանադրության այդ դրույթներն իրենց զարգացումն են ստացել հետևյալ օրենսդրական ակտերում՝ «Ոստիկանության մասին», «Դատախազությունների մասին», «ՉԺՀ դատարանների մասին», «Բանտերի մասին» ՉԺՀ օրենքներում և ՉԺՀ քրեադատավարական օրենքում:

2 Սահմանադրության 39-րդ հոդվածով նաև արգելվում է քաղաքացու բնակարանի անօրինական խուզարկումը և բնակարան անօրինական մուտք գործելը: Միաժամանակ, Սահմանադրության 40-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան՝ քաղաքացիների նամակագրության ազատության և գաղտնիության իրավունքը կարող է սահմանափակվել հասարակական անվտանգության և դատախազության մարմինների կողմից՝ օրենքով սահմանված կարգով: Դրա հետ մեկտեղ, նամակագրության ստուգումը կարող է իրականացվել ինչպես քրեական գործերի հետաքննության շրջանակներում, այնպես էլ «պետական անվտանգության շահերից ելնելով»: Նամակագրության ստուգմանն առնչվող դրույթները վերջին դեպքում սահմանված են «Պետական անվտանգության մասին» ՉԺՀ օրենքում:

3 Սահմանադրական հիշատակված դրույթներն իրենց զարգացումն են ստացել ՉԺՀ Վարչադատավարական օրենքում և «Վարչական գործողությունների վերանայման մասին» ՉԺՀ օրենքում: Ընդ որում, ՉԺՀ Վարչադատավարական օրենքի համաձայն՝ քաղաքացիները, իրավաբանական անձինք կամ այլ կազմակերպություններ այն դեպքում, երբ նրանք գտնում են, որ վարչական մարմինների կամ վարչական աշխատողների կոնկրետ գործողությունների հետևանքով իրենց օրինական իրավունքներին և շահերին վնաս է պատճառվել, իրավունք ունեն դատարան հայց ներկայացնելու՝ բողոքարկելով վարչական մարմինների կամ մեղավոր աշխատակիցների գործողությունները: «Վար-

Միաժամանակ, Սահմանադրության նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական մարմինների և պետական ծառայողների կողմից քաղաքացիական իրավունքների նկատմամբ ոտնձգությունների հետևանքով վնաս կրած անձինք ունեն փոխհատուցում ստանալու իրավունք [3, էջ 401]:

Սահմանադրական մակարդակով համապատասխան կարևորություն է տրվել նաև ազգերի և ժողովուրդների իրավունքների իրացման հիմնախնդիրներին: Այդ առումով առաջնահերթ ուշադրության է արժանի ժողովրդի կյանքի և զարգացման իրավունքը: Ընդ որում, Չինաստանի կոմունիստական կուսակցությունը մշտապես իր հիմնական խնդիրն է համարում պետության ինքնիշխանության ու անկախության պաշտպանումը, ժողովրդի իրավունքների երաշխավորումն ու զարգացումը, իսկ կյանքի ու զարգացման իրավունքը համարում է մարդու կարևորագույն իրավունք [4, էջ 21]:

Չնայած այն, որ հիշատակված իրավունքը Սահմանադրության տեքստում չի արձանագրվում առանձին նորմի կամ դրույթի ձևով, սակայն այդ գաղափարն առկա է ամբողջ Հիմնական օրենքով: Այդպիսի եզրակացություն կարելի է անել՝ վերլուծելով Սահմանադրության նախաբանի և 1-ին գլխի բովանդակությունը: Այսպես, Սահմանադրության 4-րդ հոդվածում սահմանվում է, որ «Պետությունը, հաշվի առնելով ազգային փոքրամասնությունների առանձնահատկությունները և կարիքները, օգնում է ազգային փոքրա-

մասնություններին՝ արագացնելու տարածքների տնտեսական և մշակութային աճերի զարգացումը»:

Միաժամանակ, նույն իրավունքի արդյունավետ իրացման պետական երաշխիքների մասին է հիշատակվում Սահմանադրության 14-րդ հոդվածում, որով նախատեսվում է պետության պարտավորությունը՝ կուտակման և սպառման միջոցները իրատեսորեն բաշխելու վերաբերյալ, հաշվի առնել պետական, կոլեկտիվ և անձնական շահերը արտադրության զարգացման հիման վրա՝ աստիճանաբար բարելավելով ժողովրդի նյութական և հոգևոր կյանքը: Նույն այդ նպատակին է ծառայում նաև պետության կողմից հիմնված և կատարելագործվող սոցիալական ապահովության համակարգը, որը համապատասխանում է տնտեսական զարգացման մակարդակին:

Չին ժողովրդի կյանքի և զարգացման իրավունքի երաշխիքներն արտացոլված են նաև Սահմանադրության 19-24-րդ և 26-29-րդ հոդվածներում: Այդ հոդվածներում նախատեսված են պետության պարտավորությունները ժողովրդի կյանքի ու զարգացման իրավունքի ապահովման գործին ծառայող հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտների համակողմանիորեն զարգացնելու մասին:

Հարկ է նշել, որ այդ հիմնարար իրավունքի իրացման հատուկ իրավաբանական երաշխավորման մակարդակը փաստորեն որևէ ազդեցություն չունի, քանի որ ժողովրդի կյանքի ու զարգացման իրավունքի իրական երաշխավորմանը կարելի է հասնել միայն ընդհանուր երաշխիքների ընդլայնման և ամրապնդման ճանապարհով:

Նաև նշենք, որ, համաձայն Սահմանադրության 4-րդ հոդվածի, յուրաքանչյուր ազգություն Չինաստանում օգտվում է իր լեզվի և գրերի օգտագործման ու զարգացման ազատությունից, իր ավանդույթներն ու սովորույթները պահպանելու կամ փոփոխելու ազատությունից, որը հանդիսանում է ազգությունների գոյա-

չական գործողությունների վերանայման մասին» 26-ժ օրենքը կիրառվում է այն դեպքերում, երբ քաղաքացիները, իրավաբանական անձինք կամ այլ կազմակերպություններ գտնվելով, որ կոնկրետ վարչական գործողություններով խախտվել են իրենց օրինական իրավունքները և շահերը, դիմում են վարչական մարմիններ՝ վարչական գործողությունների վերանայման մասին խնդրանքով, իսկ այդ վարչական մարմիններն ընդունելով նման խնդրանքը քննարկման՝ ընդունում են վարչական գործողությունները վերանայելու որոշում// Конституция и основные законодательные акты Китайской Народной Республики. М., 1985, с. 485.

պահպանման հիմնական երաշխիքը:

Դրա հետ մեկտեղ, անհրաժեշտ է կարևորել, որ Սահմանադրության 51-րդ հոդվածին համապատասխան՝ Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության քաղաքացիներն, իրականացնելով իրենց ազատությունները և իրավունքները, չպետք է վնաս պատճառեն պետության, հանրության և կոլեկտիվի շահերին, այլոց օրինական ազատություններին ու իրավունքներին: Միաժամանակ Սահմանադրության 33-րդ հոդվածը հռչակում է, որ յուրաքանչյուր քաղաքացի օգտվում է Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավունքներից և պետք է կատարի սահմանադրական պարտականությունները: Միևնույն ժամանակ, օգտվում է օրենքներով նախատեսված իրավունքներից և պետք է կատարի օրենքներով նախատեսված պարտականությունները:

Այդ առումով, անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքի վրա, որ սահմանադրական պարտականություններ ամրագրող առանձին հոդվածներ բովանդակում են տարաբնույթ մեկնաբանվող դրույթներ: Այսպես, Սահմանադրության 55-րդ հոդվածը սահմանում է, որ Հայրենիքի պաշտպանությունը և ագրեսիայի հետ մղելը համարվում են ՉԺՀ յուրաքանչյուր քաղաքացու սրբազան պարտքը, իսկ զինվորական ծառայությունը և ժողովրդական աշխարհագորին օրենքով սահմանված մասնակցությունը՝ պատվավոր պարտականությունը:

Նույն Սահմանադրության 52-րդ հոդվածը հռչակում է, որ ՉԺՀ յուրաքանչյուր քաղաքացի պարտավոր է պաշտպանել պետության միասնությունը և երկրի բոլոր ազգերի ու ազգությունների համախմբվածությունը, իսկ 54-րդ հոդվածով նախատեսվում է, որ յուրաքանչյուր քաղաքացի պարտավոր է պահպանել Հայրենիքի անվտանգությունը, պատիվն ու շահերը, և չպետք է կատարել այնպիսի գործողություններ, որոնք կվ-

նասեն նրան:

Այսպիսի ձևակերպումների համադրված վերլուծությունից հետևում է, որ այդ դրույթների տարրնկավորող կամ երկիմաստ մեկնաբանությունները կարող են առաջացնել բացասական հետևանքներ, օրինակ, գործնականում ժողովրդավարական բարեփոխումներ անցկացնելու ցանկացած պահանջ կարելի է որակել որպես Սահմանադրության այդ հոդվածներով պաշտպանվող արժեքների դեմ ուղղված ոտնձգություն:

Այսպիսով՝ չնայած այն հանգամանքին, որ Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության 2002 թվականի սահմանադրական կարգավորումների հիմքում ակնհայտ է դառնում հենց անձի սահմանադրական կարգավիճակի հիմնական տարրերի ընդլայնման հնարավորությունը, այնուամենայնիվ, ելնելով մարդու և քաղաքացու քաղաքական, քաղաքացիական իրավունքների վերաբերյալ չինական առանձնահատկությամբ առկա պատկերացումներից, կարելի է եզրահանգել հետևյալը.

ա) Չինաստանում մարդու իրավունքների իրացման բնագավառում առկա է լայն հնարավորություն, այդ իրավունքների իրացման հիմքում ընկած է արդարության սկզբունքը, սակայն, սահմանադրական առանձին ձևակերպումներ հստակեցման կարիք ունեն:

բ) Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության 1982 թվականի Սահմանադրությունը բովանդակում է «Ժողովրդավարության» տարրեր, ինչը պայմանավորված է այն հիմնավորմամբ, որ Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետությունում, մասնավորապես, պետության քաղաքական էությունը բնութագրվում է որպես ժողովրդի ժողովրդավարական դիկտատուրա, իսկ պետական իշխանության համակարգի հիմքում դրված է «դեմոկրատական ցենտրալիզմի» սկզբունքը,

գ) Սահմանադրությունն ունի չինական «սահմանադրականության» յուրա-

հատուկ ընկալման նշանակություն, ընդ որում, մի կողմից՝ այն ձեռք է բերում արժեքանական իմաստ, որով նախանշվում են սոցիալիստական ժողովրդավարական ու իրավական վարքագծի կանոններ ինչպես անհատի քաղաքացիական վարքագծում, այնպես էլ հասարակական կյանքում և պետական իշխանու-

թյան մարմինների լիազորությունների իրականացման գործընթացում, իսկ մյուս կողմից, այն յուրահատուկ մեթոդաբանական դեր է խաղում պետականության զարգացման գործում:

Հոդվածի ներկայացման տարեթիվը՝
13.03.2015

ՓՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Конституция Китайской Народной Республики / Конституции государств Азии. В 3 томах. Том 3. Дальний Восток // Под ред. Т.Я.Хабриевой., М.: 2010,
2. Арутюнян Г.Г. Баглай М.В. Конституционное право: Энциклопедический словарь. М.: 2006:
3. Փոխհատուցման գումարի վճարման կարգը սահմանված է «Պետական փոխհատուցումների մասին» ՉԺՀ օրենքով // Конституция и основные законодательные акты Китайской Народной Республики. М.: 1985:
4. Материалы XII Всекитайского съезда Коммунистической партии Китая. – Пекин, 1982:

ПРОБЛЕМЫ КОНСТИТУЦИОННОГО ЗАКРЕПЛЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ И ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКЕ

ГАЙК ХАЧАТРЯН

Кандидат юридических наук

Статья посвящена исследованию особенностей конституционного закрепления прав человека и гражданина в Китайской Народной Республике.

Проанализированы современные теоретико-правовые проблемы системы политических и гражданских прав человека, представлено содержание и значение конституционных прав граждан КНР с учетом специфики китайской правовой системы.

Дата предоставления статьи: 15.02.2015

MAIN PROBLEMS OF CONSTITUTIONAL CONSOLIDATION OF THE HUMAN'S AND CITIZEN'S POLITICAL AND CIVIL RIGHTS IN THE NATIONAL REPUBLIC OF CHINA

HAYK KHACHATRYAN

Candidate of Law

The article investigates the peculiarities of the constitutional consolidation of human and civil rights in the National Republic of China.

In the article modern theoretical and legal problems of the political and human civil rights system is analyzed.

Considering the specifics of the Chinese legal system the content and significance of the constitutional rights of Chinese citizens are presented.

Article submission date: 15.02.2015